

Lehet-e egy hátrányos helyzetű település sikeres?

ABSZTRAKT | A mindennapi élet során sokakat foglalkoztató téma a kistelepülések élehetetlensége, a negatív demográfiai trendek, a globalizáció kihívásai, amelyben eltűnik a lokalitás unikuma. A vidéki élet szépségei, a „vidéki romantika” helyett a fejlesztési lehetőségek hiánya és az állandósult hátrányos helyzet egyre aggasztóbb falvaink esetében. A tanulmány arra keresi a választ, hogy megyeink falvainak milyen lehetőségei maradtak az „életben maradásra”, léteznek-e „best practice”-k, amelyek átörökíthetőek; az állandósuló kiemelten támogatott/komplex programmal segítő/hátrányos helyzet okozza-e a településen a fásultságot, fokozza az elvándorlást, a problémák mélyülését? Léteznek-e sikeres települések a megyékben, mit is tekintünk az ő esetükben sikeresnek?

KULCSSZAVAK | vidéki térségek, hátrányos helyzet, siker

ABSTRACT | Nowadays one of the most important topics of the European Union regional and cohesion policy is the development of the rural and abandoned region. We know, globalization and the negative demographic trends are more and more stronger forces in the world. Instead of the rural romanticism, we can find in a village a lack of development possibilities and permanent disadvantaged situation. We must find answers, are there any successful settlements in Baranya county? Which factors can we differentiate on their success?

KEYWORDS | rural area, success, eligible area

Bevezetés

A vidék rendeltetése és megítélése az elmúlt ötven évben jelentős változásokon ment keresztül. A falu hagyományos szerepét a modern mezőgazdasági tömegtermelés, a piaci kapcsolatok megváltozott relációi, a szuburbanizáció jelensége, a periferezálódás (előregedés, elnéptelenedés) alakította. A legnagyobb problémát a téma kutatói (Csatári, 2000; Csatári, 2011; Csatári-Farkas, 2006; Kovách, 2013) abban látják, hogy a vizsgált térségekben alig volt előre jelezhető a jelenség; a vidék egyes területeinek leértékelődése, eltartó képességének csökkenése elősegítette a vidék társadalmi-szociális, gazdasági és környezeti problémáinak markánsabbá válását. A Nemzeti Vidékstratégiában olvasható, hogy a „kistelepülések kimerültek, a leépülő intézményrendszer és a munkalehetőségek hiánya miatt folyamatos az elvándorlás”, amelynek megoldási módzata sajnos kellőképpen még nincs kidolgozva. A fejlesztési stratégiák (megyei, integrált városfejlesztési,

települési stratégiák) egyik kiemelt alaptétele, hogy vidéken, a kistelepülésen élők helyzete folyamatosan romlik, az alapellátások egyes területeihez már csak nehezen vagy egyáltalán nem férnek hozzá. A Központi Statisztikai Hivatal éves megyei jelentéseiben olvasható, hogy a kistelepüléseken utolérhető szolgáltatások száma (és színvonala) az utóbbi években rohamosan csökkent. A centralizálás és racionalizálás eredményeképp a busz- és vonatjáratok ritkítása, a helyi óvodák és általános iskolák, posták bezárása valósult meg. A vidéki térségek folyamatos funkcióvesztése mellett, egy alapvetően hátrányos helyzettel megküzdve, lehet-e sikeres egy kistelepülés? Mit tekinthető sikeresnek ebben a situációban, a „szinten-tartó” vagy a „fejlődni-is-képes” falvak? A tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Hátrányos helyzetű térségek

„Az utóbbi két évtizedben a hazai területi fejlődés meghatározó tendenciája az egyenlőtlenségek növekedése” írja Nemes Nagy (2005, pp. 141.), amely kijelentés hazánk vidéki térségeire különösen helytálló. A vidéki térségek vizsgálata különösen kurrens téma, mivel hazánkban egyre több község lélekszáma csökken 500 fő alá (Horváth, 2013). A kistelepülések társadalmára ható negatív tendenciák: az elvándorlás okozta előregedés, az etnikai szegregáció kialakulása, a munkanélküliség, alacsony iskolai végzettség, alkoholizmus és mentális betegek számának növekedése, rosszabb életminőség. A területi egységek közötti különbségek feltérképezése ezen tendenciákra vonatkozóan történhet az adott mikrotérségen belül, az egymáshoz földrajzilag is közel fekvő települések között (Kovács és tsai., 2015); a nem helyspecifikus, de mikrotérségeken belül jelentkező problémákra összpontosítva (Szörényiné, 2016); fejlettségi rangsorok felállításával – a problémát komplexen kezelve (Ilk, 2010; Madarász és tsai., 2017); kistérségi egyenlőtlenséget (Bálint, 2004) vagy járási versenyképességet vizsgálva (Lengyel és tsai, 2015). A jelenlévő differenciák mintázatai kezelhetőek a város-vidék dichotómia keretein belül is, faluként kezelhetünk minden települést, amely nem rendelkezik városi ranggal. A városi címen és funkciókon kívül megfigyelhető egy eltérő értékrend, szellemi örökség a falvakban, amelynek megőrzésére számos hazai program szerveződött (pl. a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat projektjei, falusi Értékmegőrző Egyesületek munkássága, Falusi Porta Tanodák stb.). Megfigyelhető differenciáló tényező volt a falvak esetében már a rendszerváltozás előtt is a funkció-gazdagság, amely elősegítette a központi

szerepük fennmaradását (Horváth, 2013), ennek hiányában elvándorolt milliokról beszélhetünk (Enyedi, 1997). A rendszerváltozás utáni megváltozott munkaerő-piaci igények és gazdaságpolitikai helyzet a falvak lakosságának csökkenését eredményezték (Beluszky-Sikos, 2007). A településpolitika is nagymértékben meghatározta a falvak életét (Józsa, 2014), a koncentráció-közelség-kényelem szempontrendszere (Enyedi, 2012) a városok fejlesztésének alapkövének tekinthető. A 3K szempontrendszert az Európai Unió vidékpolitikája a helyben, helyi értékekre alapozott helyi gazdaságfejlesztéssel egészítette ki, amellyel a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatását tűzte ki célul (1698/2005/EK).

A kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló országgyűlési határozat a kistérségek fejlettségével együtt a kedvezményezetti státuszokat is meghatározta (KSH, 2008). A kedvezményezett térségek új besorolását a 311/2007. (XI.17.) kormányrendeletben olvashattuk, a fejlettség meghatározása követte az eddigi számítási metódust: gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális és foglalkoztatási mutatókkal számol. A kistérségi rendszerről a járási besorolásra való áttéréskor a kedvezményezetti besorolások változására lehetett számítani. Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról szóló 1/2014. (I. 3.) országgyűlési határozatban szereplő, a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek szabályozási alapjainak értékelése (Finta, 2017) alapján a 290/2014. (XI. 26.) kormányrendelet a kedvezményezett járások besorolásáról nem teljesíti azokat az alapkövetelményeket, amellyel objektivitása-függetlensége lenne biztosított. A járásokat a következő kategóriákba osztotta: A. átmenetileg kedvezményezett, B. kedvezményezett, utóbbin belül: 1. Kedvezményezett, 2. Fejlesztendő, 3. Komplex programmal fejlesztendő. A kormányrendelet revíziója a 105/2015. (IV. 23.) kormányrendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről, ahol a településeknél is hasonló kategóriákat képez: A. átmenetileg kedvezményezett települések, B. kedvezményezett települések, ezen belül: 1. Társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett települések, 2. Jelentős munkanélküliséggel sújtott települések.

Mit tekinthetünk sikerknek?

A sikeresség elméletével, térbeliségével foglalkozó kutatók (Enyedi, 1996; Enyedi, 1997; Horváth, 2013; Csatári, 2002; Lengyel, 2000; Rechnitzer, 1993; Tímár-Velkey, 2003; Lukács, 2008; Bódi-Bóhm, 2000) a sikert szubjektív és objektív tényezőkre osztják, amelyek determinálják az általuk vizsgált területi egységet, kapcsolatokat. Enyedi (1997 pp. 6.) a sikeres várost a következőképpen azonosította: „... amelyben növekszik az előállított jövedelem, e jövedelem jelentős része helyben marad újra-befektetésre, vállalkozói- és személyi jövedelemre, adók formájában városműködtetésre és fejlesztésre, a személyi jövedelem-

növekedésből a lakosság széles rétegei részesülnek, s e gazdasági növekedés nem károsítja a város természeti, épített és kulturális környezetét”. Hard elemek közé sorolta: a vizsgált területi egység (város vagy várostérség, metropolisz) gazdasági mutatóit, amelyek egy adott időpillanatban mutatták be a vizsgált teret. Soft tényezőként azonosította mindazon elemeket, amelyek a gazdasági mutatókon kívül esnek, pl. a régió környezeti-geológiai adottságai, mindazon potenciálok (kulturális, humán erőforrás) amelyek a jövedelemgeneráló képességre hatnak. Lengyel a települési és regionális versenyképességet piramis modelljében mutatta be, amelyben a sikert a versenyképesség szinonimájaként kezelte.

Konkrétan a vidéki sikeresség megfogalmazására számos kutató törekedett, többben hasonlón, mégis más szempontból közelítették meg. Lukács (2008) szerint a siker alapfeltétele a versenyképesség növelése és megtartása. Glatz elgondolása szerint ahhoz, hogy sikeres legyen a vidék három fő tényező: jó földrajzi adottság, természeti erőforrások gazdagsága és a humán tényező megléte a fontos (Rechnitzer, 2000). Rechnitzer (2000) öt olyan dolgot említ, ami a siker hordozója: a politika, az intézmény rendszer stabilitása, a finanszírozás, a helyi menedzment és a helyi társadalom. Szörényiné (2016) úgy fogalmazta meg a vidék sikerét, mint aminek a végső célja a helyi lakosság életminőségének a javítása. Szerinte a sikereknek vannak látható, fizikai tényezői – természeti tőke, infrastrukturális tőke, gazdasági, pénzügyi tőke – és kevésbé látható tényezői, mint a társadalmi tőke, a humán tőke, a kulturális tőke, a szimbolikus tőke, a tudás tőke, a kreativitás tőke és a kapcsolati tőke. Bódi-Bóhm (2000) kutatásuk során megállapították, hogy több kedvező feltétel párhuzamos megléte adja a sikert. A siker tényezőinek a következőket nevezték meg:

- polgármester (befolyásos személy), aki a település érdekeit komolyan veszi és védi azokat.
- véleményformáló réteg, ők azok, akik a támogatják a polgármestert (befolyásos személyt)
- település ismerete, felmérni az értékeket és kihasználni azokat
- identitás, empátia, szolidaritás, adaptációs képesség és innovációs hajlam.

Mezei (2006) a sikerességet szinonimaként fogja fel a versenyképesség tekintetében. Továbbá szerinte a települések versenyébe beletartozik a kistelepülések, falvak versenye is, hiszen a globalitás következtében a lokalitás szerepe felértékelődik. Mezei piramis modelljének alapját a gazdasági, társadalmi, természeti-fizikai környezet elemei képezik, a csúcán pedig az életminőség áll. Megnevez nyolc sikerességi faktort – gazdasági szerkezet, innovációs kultúra, munkapiaci helyzet, döntési központok jelenléte, regionális elérhetőség, társadalmi szerkezet, társadalmi kohézió, környezeti minőség –, amelyek elengedhetetlenek a sikeres települések életében. A végső sikert a jövedelmek növekedése határozza meg, azonban a település sikere lehet az is, hogy a helyiek vonzóknak találják-e a telepü-

lést, elégedettek-e az ottani szolgáltatásokkal, tudnak-e azonosulni a településsel. A területfejlesztés kihívásaira adott válaszként értelmezve a helyi gazdaságfejlesztést (Czene–Ricz, 2010) sikerként is realizálhatjuk. A helyi gazdaságfejlesztés két lehetséges forgatókönyvvel dolgozik, amelyek optimális esetben a gyakorlatban találkoznak: külső erőforrásokra támaszkodva pótolja a térségből hiányzó tényezőket vagy feltárja a térségben jelen lévő erőforrásokat és ezeket hasznosítja. A belső erőforrások hasznosítására számos példát találhatunk országszerte: a helyi termékek népszerűsítése, helyi piacok létesítése, térségi márkák alapítása, szállítási láncok ésszerűsítése (Suvák, 2009).

Ahhoz, hogy megfelelően értékelhető legyen a települések sikeressége mellett nem hagyhatóak figyelmen kívül a területi tényezők. Hiszen az lényeges, hogy egy térség önmagához képest legyen sikeres, nem pedig más településekkel összevetve (Horváth, 2013; Ludescher, 2018).

A sikert tehát egy komplex, több tényezős jelenségként kell értelmezni, amibe beletartozik az infrastrukturális és ellátottsági tényezők fontossága, a helyi adottságok megléte, és kiaknázása, lakossági aktivitás, és a polgármester személye. A hátrányos helyzetben lévő aprófalvak, törpetelepülések számára az „életben maradás” érdekében kénytelenek a korábbi tevékenységein túl a helyi adottságaikat figyelembe véve, és a helyi lakosság összefogásával a település gazdasági prosperitását növelni, ezáltal pedig a helyben lakók életminőségét sikerülhetne javítani. Ez megakadályozhatja a folyamatos lakosság csökkenését (is). Azonban a helyi fejlesztések sikerességét a korábban már leírtak nélkül nem lehet megvalósítani. Szükséges hozzá egy személy, aki kellő innovációs hajlammal rendelkezik, valamint egy támogató réteg, akire támaszkodhat. Ezen kívül fel kell ismernie a helyi adottságokat és azokat hasznosítani. A fejlesztések megvalósulásához továbbá arra is szükség van, hogy a helyi lakosság magáénak érezze az innovációkat és ne korlátozza őket. Ebben nagy szerepet játszik a helyi közösség társadalmi tőkéje, és a közösség összetartó ereje.

Komplex sikerességi faktor kistelepülések esetében

A falvak sikerességének, fejlettségének meghatározása objektív mutatók mellett árnyalható ún. puha tényezők feltárásával. Ennek érdekében a „Bizalom és a kormányzás összefüggései helyi szinten” című OTKA kutatás keretében személyes kérdőíves adatfelvételre került sor két ütemben. Elsőként Baranya megyei falvak polgármesterei vallottak kapcsolati hálójukról, bizalmi rádiuszukról. A második ütemben a LEADER szervezeti tagok között vezető beosztású személyeket kérdeztük a bizalomról, hálózati kapcsolataikról. A kérdőívek tapasztalatai alapján felmérhető, melyek lehetnek azok a soft tényezők, amelyek felhasználhatóak a továbbiakban a kistelepülések fejlettségének mérésekor.

A sikeres kistelepülések rangsorolásához versenyképességi vagy fejlettségi mutatók használhatóak. Fontos figyelembe venni a területi sajátosságokat, mivel csak így lehetséges a statisztikai adatok segítségével objektív képet festeni a vizsgált térségről; gondoljunk pl. a pécsi agglomerációban elhelyezkedő törpefalú és az ormánsági zsáktelepülések közötti társadalmi-gazdasági-arcuati különbségekre. Rangsorok felállítása helyett hipotetikusán végigviszi a tanulmány azokat a tényezőket, adatsorokat amelyek felhasználhatóak egy későbbi sikeres kistelepülés vizsgálat során (1. ábra).

A települési szinten elérhető mutatók közül azok kerülnek elemzésre, amelyek vélhetően magyarázó erővel rendelkeznek a sikeresség, fejlettség tekintetében. A sikeresség és a fejlettség kategóriákat a tanulmányban szinonimaként kezelendők; a fejlettséget – ami alapvetően egy gazdasági, infrastrukturális adott időpontra vonatkoztatott állapotfelmérés eredményét mutatja – egészítik ki a szociológiai és társadalomstatistikai kategóriák. Figyelembe vehető valamint az is, hogy az egyes adatsorok időben összehasonlíthatónak és egyszerűen értelmezhetőnek kell lennie.

Demográfiai információk a első faktor elemei, amelyekkel az „elsődleges cél a jelenségek mérhetővé, összehasonlíthatóvá tétele” (Bálint, 2004 pp. 478.). A népességi faktoron belül hét alkategória vizsgálható: élve születések száma, állandó népesség száma, népesség koreloszlása, iskolai végzettség, vándorlási adatok és a nyilvántartott álláskeresők száma. A Központi Statisztikai Hivatal T-STAR adatbázisában elérhető abszolút számok képezték a demográfia faktor összeállításának alapját. Az élve születések számának vizsgálata a reprodukció miatt fontos; a népességmegtartó-képesség egyik alapja a sikerességnek. Komplementerként is használhatjuk a siker fogalmát; G. Fekete (2006) a területi elmaradottság

egyik fő tényezőjének tekintette a demográfiai egyensúly felbomlását. Az állandó népesség száma (január 1-ei állapot) a települési kategóriák közötti ugrások miatt érdekes. A kutatási fókuszban (a baranya megyei aprófalvak (500 lakos alatti) esetében) az elmúlt évtizedben csak lefelé mozgást tapasztaltunk, amely következik az élve születések számának csökkenése és a vándorlási egyenlegről: a mai napig érvényesül a perifériából centrum irányába történő mozgás; törpefaluról nagyobb faluba/nagyközségekbe, majd kisvárosokba. A megye esetében jelentős Pécs (kisebb mértékben Kaposvár) vonzereje. A népesség koreloszlása esetében a KSH által használt hármas lehatárolás követendő – 0-14 év, 15-61 év, 65 év feletti – a fiatalok, illetve az időskorúak aránya az eltarthatóság ráták meghatározásában segít. Péntes (2015) területi fejlettségi indikátorkészletének meghatározása során a „legkarakteresebb egyenlőtlenségi dimenziók megragadására” (Péntes, 2015. pp. 216.) az idős népesség eltarthatósági rátáján kívül a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülők arányával és a száz 60 éves és idősebb lakosra jutó légzőszervi megbetegedés eseteivel számol.

Az infrastrukturális ellátottság tekintetében öt fő szempontba rendezhetőek az adatok (2. táblázat): kommunális, kulturális-közoktatási, alap-egészségügy, szolgáltatások, közlekedés. A kulturális-közoktatási kategóriában a centralizációs folyamatok miatt nem megfelelő az óvodai és általános iskolai lét feltérképezése; a megfelelő alindikátor keresése még tart. Számba vehető a működő egyesületek száma, az aktív tagok száma, amely mutatná a közösség összetartó erejét. Erre vonatkozó fejlettségi mutatót a szakirodalom nem említi, viszont az együttműködés, társadalmi tőke, habitus és motiváció, mint puha tényezők beépítésre kerültek Ludescher (2018) vizsgálataiban.

A jövedelmi fejlettség esetében az egy lakosra jutó nettó jövedelemmel és az összes adófizető darabszámával kalkulálhat a modellt, hasonlóan Ilk (2010), Lengyel és tsai (2015) munkáihoz. Madarász és tsai (2017), Péntes (2015)

és Bálint (2010) a 290/2014-es (XI. 26.) kormányrendelet indikátorkészletéhez hasonlóan a személyi jövedelemadó egy lakosra jutó értékével számol. A törvényi lehatárolás faktorban dummy változóként beépítésre kerülne az eddigi kedvezményezett térségek/átmenetileg kedvezményezett/ hátrányos helyzetű besorolások – az eltérő számítási metódusok alapján nem azonosak a kategóriákba eső települések, illetve a valamilyen szempontból támogatandó települések köre nem feltétlenül esik egybe a kedvezményezett járással. Az önkormányzati faktor lehetséges objektív mutatói: a helyi önkormányzati faktor helyi adó bevételei lakosonként és a projektbevételek; szubjektív tényezőként szerepel a média-megjelenés, az elérhetőség és az érdekképviselői szervezeti tagság (a három legjellemzőbb az adott településkategóriára vonatkozóan). A média-megjelenés során egy teljes év (2015. máj – 2016. máj) sajtóanyaga kerül elemzés alá, abból a szempontból, hogy a település, a polgármester, vagy a településen élők bármelyike szerepel-e a cikkekben. A sportrovatokat kizártuk – amely bár többnyire pozitív hírtértek – kutatásunk szempontjából nem képviselt értéket. A kapott cikk rendszerezhetőek több szempont alapján: csak a polgármesterről vagy a településről szól, pozitív vagy negatív hírtérte van-e a tartalomnak. Elérhetőségre vonatkozóan a működő honlap és facebook oldal kerül látókörben; vizsgálható hogy milyen gyakran, milyen tartalmakat osztanak meg.

A társadalmi faktor az eddigi kutatói elemzésektől eltérően tartalmazhat fel nem használt indikátorokat:

- Regisztrált nonprofit szervezetek száma,
- Működő vállalkozások száma,
- Parlamenti választás részvételi aránya,
- Elfogadottság/Tolerancia
 - Nemzetiségi lakosság aránya
 - Bizalom más vallású emberekben (kérdőívünkben szarmazó adatok)
 - Bizalom más nemzetiségű emberekben (kérdőívünkben szarmazó adatok)
 - Tolerancia (ESS-TÁRKI adatai országos értékek)

1. táblázat: Az infrastrukturális fejlettség elemei
(Forrás: saját szerkesztés)

Infrastrukturális fejlettség	Kommunális	Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma 2014
		Háztartási gázfogyasztók száma 2015 [db]
		Kiépített közüzemi szennyvízhálózat található-e a településen
	Kulturális-közoktatási	Lakásállomány 2014
		Óvodai feladatellátási hely léte
		Általános iskolai feladatellátási hely léte
	Alap-egészségügy	... - Működő egyesületek száma
		Háziorvos
		Gyógyszertár, fiókgyógyszertár (humán) léte
	Szolgáltatások	Vegyesiparcikk-üzlet és áruház léte
		Vendéglátóhelyek
		Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, 2014
		... - turizmus - falusi turizmus
	Közlekedés	Idő szerinti optimalizálás esetén a leggyorsabb út hossza kilométerben a járásközpontig 2014
		Út szerinti optimalizálás esetén legrövidebb út hossza kilométerben a megyeszékhelyig
		... - tényező amely független a település nagyságától és jogállásától

A polgármester faktor összesítené az egyéni kérdőíves kutatási eredményeket, az egyén szocio-demográfiai hátterét.

- a polgármester nemét,
- mióta tölti be a polgármesteri tiszte (kirobbanthatatlan vagy újonc?)
- politikai elköteleződése,
- vállalkozó-e (jelentős hatást gyakorol az innovatív gondolkodásra a település életében),
- média megjelenése (az előzőekben leírtak alapján),
- iskolai végzettsége,
- általánosított bizalom szintje (A legtöbb emberben meg lehet bízni...; A legtöbb ember megpróbálná kihasználni...; Az emberek inkább csak magukkal törődnek... - kérdésekre adott összesített érték),
- Intézményi bizalom értékei (Országgyűlésben; Jogrendszerben; Rendőrségben; Politikusokban; Politikai Pártokban; Európai Parlamentben) – az értékek összehasonlíthatók országos és európai értékekkel,
- Partikuláris bizalom (Család, Barátok, Szomszédok, Személyes ismerősök),
- Kapcsolati háló adatok (milyen szinten és hány ismerőssel rendelkezik?)

A kapcsolatok magyarázó ereje, függőségi viszonyai még vizsgálat alatt állnak.

Konklúzió

Hazánk nagy része a regionális besorolás szerint is hátrányos helyzetű besorolást kapott. Az évek során a vidéki megyék nagy részére jellemzőbb az elnéptelenedés, egyes mikrotérségek periferiára kerülése, a települések népességmegtartó ereje nagymértékben lecsökkent, és ez akár azzal fenyegethet, hogy eltűnnek a vidékre jellemző kulturális sajátosságok. A pozitív irány megtalálása érdekében mindenképp szükséges a helyi erőforrások kiaknázása, a lehetséges túlélési stratégiák feltérképezése, a potenciális pénzforrások hasznosíthatóságának megtalálása; a kistelepülések közötti hatékonyabb kommunikáció és együttműködés a felzárkóztatás (felzárkózás) kulcsa lehet. Mindezek kialakításához elengedhetetlen egy olyan kulcsszereplő, aki kellő innovációs hajlammal rendelkezik, a fejlesztések nem csupán a saját érdekeit, hanem a közösség érdekeit célozzák meg és nem utolsó sorban, akiben a helyiek megbíznak. A felsorolt tényezők elengedhetetlenek a vidéki települések további „életben tartásához”. Azonban nem adható egy konkrét metodika, amely minden kistelepülésre alkalmazható, és ami garantált sikerhez vezet; a lehetőségeket a helység arculatára kell alakítani.

Baranya megye, mint lehetséges kutatási terület a sikeres hátrányos helyzetű települések bemutatására

Baranya megye Pécs városát kivéve hátrányos helyzetűnek tekinthető, a települések közül 173 falu társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból

kedvezményezett településekként, 106 falu jelentős munkanélküliséggel sújtott településként szerepel a rendelet 2. mellékletében.

A megye településszerkezetében az aprófalvak dominálnak (1. táblázat), a megye 301 településéből 206, azaz közel 70%-a. Lakosságszámban ez egy nagyvárosnyi népesség (52 031 fő), a megye lakosságának 13,2%-a. A népsűrűség a megyében jelentős (88 fő/km²), de országos átlag (107 fő/km²) alatti, amely jelzi a városok hiányát.

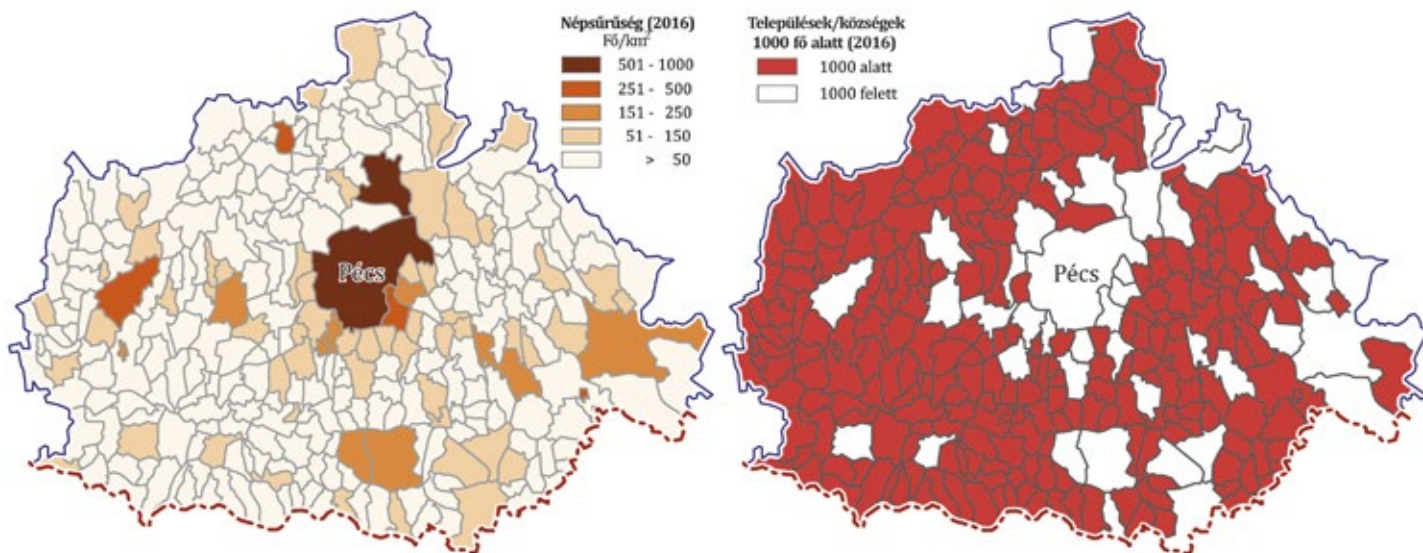
2. táblázat: Baranya megye településszerkezete
(Forrás: saját szerkesztés, KSH Helyiségnévtár, 2016 alapján)

TELEPÜLÉSKATEGÓRIÁK		
	Településszám	Települések aránya
100 lakos alatti	17	5,6%
100-200 lakos közötti	59	19,6%
200-500 lakos közötti	130	43,2%
500-1000 lakos közötti	49	16,3%
1000-2000 lakos közötti	25	8,3%
2000-5000 lakos közötti	14	4,7%
5000-10000 lakos közötti	3	1,0%
10000 lakos feletti	4	1,3%
	Településszám	Települések aránya
500 fő alatti aprófalva	206	68,4%
kistelepülés (501-2000 fő)	74	24,6%
falva (2001-5000 fő)	14	4,7%
kisváros (5001-10000 fő)	3	1,0%
középváros (10001-50000 fő)	3	1,0%
nagyváros (50001 fő felett)	1	0,3%
Településszám	301	

A népességváltozás ütemét vizsgálva 1990-2016 között legerőteljesebb mértékben a 200 fő alatti falvak veszítettek népességükből, az 1990. évi népességük egyötöde tűnt el. A 200-500 fő közötti falvak népességvesztesége 10%-os, az 500-1000 lakosú falvaké „csupán” 7,6%. Az általánosnak tekinthető népességfogyáson felül a csökkenés belső migráció eredménye, a nagyobb városok (Siklós, Mohács, Pécs) agglomerációs gyűrűjében tapasztalható népességnövekményben realizálódik.

A kutatás a megye 1000 lakos alatti falvaira koncentrált (1. ábra, jobb oldal), amely településeken a mezőgazdaság dominanciája, az intézményrendszer alacsony mértékű koncentrációja figyelhető meg. Ugyanakkor számos természeti-táji, társadalmi-kulturális és gazdasági jelentéstartalmat hordoznak ezen települések (Kovács és tsai, 2015).

A kutatás következő fázisában a modell gyakorlati alkalmazhatóságát vesszük górcső alá. Kiértékelésre kerül, hogy a kérdőív során megvizsgált soft tényezők ténylegesen beépíthetőek-e egy sikerességi modellbe, hasznosíthatóak-e a helyi gazdaságfejlesztés során.

2. ábra: Baranya megye településszerkezete, 2016 (Forrás: saját szerkesztés, KSH Helységnevkönyv, 2016 alapján (a népsűrűség fő/km²-ben megadva)

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány megírását a „Bizalom és a kormányzás összefüggései helyi szinten” című OTKA kutatás támogatta.

Szerzők

Bársony Sarolta

ügyvivő szakértő

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi

Kutatóközpont RKK

Horeczki Réka

tudományos segédmunkatárs

MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete

horeczki@rkk.hu

IRODALOMJEGYZÉK

A Kormány 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelete a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről.

Bálint, L. (2004): Kistérségek egyenlőtlensége a Dél-Dunántúlon. *Területi Statisztika* 5. pp. 477-494.

Beluszky, P. – Sikos T., T. (2007): Változó falvaink. A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. *Tér és Társadalom* 3. pp. 1-29.

Bódi, F. – Böhm, A. (2000): Sikeres helyi társadalmak Magyarországon. Agroiinform Kiadóház, Budapest

Czene, Zs. – Ricz, J. (szerk.) (2010): Helyi gazdaságfejlesztés: ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Budapest. VÁTI 2010.

Csatári, B. (2000): A magyarországi kistérségek vidéki-ség-kritériumai. In: Rechnitzer, J., - Horváth Gy. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK, Pécs

Csatári, B. (2011): Vidékeink alulnézetből. In: Bokor László, Szelesi Tamás, Tésits Róbert (szerk.): Dimenziók térben és időben: Tanulmánykötet a 60 éves Rudl József tiszteletére. Pécs, IDRResearch Kft.; Publikon, pp. 71-77.

Csatári, B. – Farkas, J. ZS. (2006): A magyar vidékies kistérségek új kategorizálása, különös tekintettel a városi hatásokra és a földhasznosítás változásaira. *Tér és Társadalom*, 4. pp. 97-109.

EC (2005): 1698/2005/EK. A Tanács rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról. European Commission, Luxembourg.

Enyedi, Gy. (1997): A sikeres város. *Tér és Társadalom*, IV. évf. 1-7.p.

Enyedi, Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.

- Enyedi, Gy.** (2012): Városi Világ. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Finta, I.** (2017): A kedvezményezett besorolás, a területi fejlettség-elmaradottság kérdései az Országos Fejlesztési- és Területfejlesztési Koncepció tükrében. Falu Város Régió pp. 156-162.
- G. Fekete, É.** (2006): Hátrányos helyzetből előnyök? Elmaradott térségek felzárkózásának esélyei az Észak-magyarországi régióban. Földrajzi Közlemények 1-2. pp. 55-66.
- Horváth, E.** (2013): Kicsit között a legkisebbek. A törpefalvak sikerének titka. Doktori értekezés. Győr
- Illk, B. F.** (2010): A Dél-dunántúli régió településeinek komplex fejlettségi elemzése néhány kiemelt mutató tükrében. Acta Scientiarum Socialium, Tomus XXXII. pp. 15-27.
- Józsa, K.** (2014): A magyarországi aprófalvak sikerességi tényezőinek vizsgálata. Doktori értekezés. Szeged
- Kovách, I.** (2013): A vidék az ezredfordulón - A jelenkori magyar vidéki társadalom szervezeti és hatalmi változásai. Argumentum kiadó, Budapest
- Kovács, A. D. – Farkas, J. Zs. – Perger, É.** (2015): A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete. Tér és Társadalom., 1. pp. 11-34.
- KSH** (2008): Tájékoztató a kiemelten támogatott kistérségekről. elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kistersegimutato.pdf
- KSH** Helységnevkönyv, 2017 elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2017.pdf
- Lengyel, I.** (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle. 12. pp. 962-987.
- Lengyel, I. és tsai** (szerk.) (2015): Vidéki járáások versenyképessége Magyarországon. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged
- Ludescher, G.** (2018): Vidéki térségek átalakulása. In: Cziprián Kovács, L, Kozma, Cs. (szerk.): A második erdélyi nemzetközi közigazgatás-tudományi konferencia magyar nyelvű tanulmányai. pp. 24-39.
- Lukács, G.** (2008): Sikeres vidék. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.
- Madarász, A. - Némethné Csehi, T. – Kezán, A. – Szilágyi, D.** (2017): Az elmaradottság dinamikus mérése és annak jelentősége a területfejlesztésben. Falu Város Régió pp. 63-71.
- Mezei, C.** (2006): A települési önkormányzatok szerepe a helyi gazdaság fejlesztésében. Doktori értekezés. Pécs
- Nemes Nagy, J.** (2005): Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. In: Dövényi, Z. – Schweizer F. (szerk.): A földrajz dimenziói. MTA FKI Budapest, pp. 141-158.
- Nemzeti Vidékstratégia:** elérhető: <http://videkstrategia.kormany.hu/>
- Pénzes, J.** (2015): A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. Területi Statisztika. 3. pp. 206-232.
- Rechnitzer, J.** (1993): Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Pécs-Győr
- Rechnitzer, J.** (2010): Területi politika és vidékpolitika – együtt és külön. In: Glatz, F. (szerk.): Párbeszéd a vidékért sorozat. MTA Történettudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest pp. 17-33.
- Suvák, A.** (2009): A helyi élelmiszertermeléshez köthető stratégiák. In: LI Georgikon napok, elektronikus kiadvány ISBN 978-963-9639-35-5 <http://www.georgikon.hu/napok/pub.aspx>
- Szörényiné Kukorelli, I.** (2016): Az innováció szerepe a falvak életében. In: Sikos T. (szerk.): Tájak, régiók, települések térben és időben. Dialóg Campus Kiadó (Nordex Kft.), Budapest, pp. 417-428.
- Tímár, J. – Velkey, G.** (2003): Várossiker alföldi nézőpontból. MTA RKK ATI, Budapest-Békéscsaba